

DESATORO PRE ŠKOLY

Na čo nezabúdať pri vzdelávaní detí cudzincov

Cieľom tejto príručky je priblížiť pedagogickému personálu to, ako môže vyzeráť proces začleňovanie detí cudzincov do vzdelávacieho procesu na Slovensku, poskytnúť základné rady a princípy, ktoré priamo nesúvisia s legislatívnym nastavením a obsahom vzdelávania, ale môžu pomôcť pochopiť určité špecifické situácie, ktoré sú s príchodom detí cudzincov spojené. Poukazuje na viaceré vecí, ktoré je potrebné mať na pamäti, keď s deťmi a rodinami cudzincov prichádzame do kontaktu. Venuje sa témam **kultúrneho šoku**, ktorý mnohé deti cudzincov po príchode do nového prostredia zažívajú. Popisuje niektoré dôležité **potreby detí cudzincov**, pomôže nastaviť **komunikáciu s rôznymi aktérmi** tak, aby sa predchádzalo konfliktom či zlyhaniam. V neposlednom rade hovorí o **atmosfére v triede či v škole**, ktorá nepochybne hrá pri začleňovaní detí cudzincov do vzdelávania dôležitú rolu. Text vychádza z výskumov a publikácií o tejto téme, najmä zo slovenského a českého prostredia. Ďalej zo skúseností autoriek, ktoré sa téme dlhodobo venujú spolu s mnohými učiteľmi, učiteľkami, cudzincami a odborníkmi na témy vzdelávania. Dôležitou súčasťou sú niektoré príklady dobrej praxe zo Slovenska aj zo zahraničia, ktorých zavedenie môže pomôcť školám, deťom aj rodinám uľahčiť proces začlenenia do nového prostredia. Dokument nemá ambíciu slúžiť ako komplexný manuál či metodická príručka pri výučbe. Na viaceré materiály, ktoré môžu slúžiť na tento účel však v texte odkazujeme.

DESATORO

Nasledovné odporúčania sú zhrnutím textu príručky. Každé z nich je teda bližšie popísané a vysvetlené v jednotlivých podkapitolách.

- 1** Deti cudzincov sú v prvom rade deti. V novej krajine však majú okrem “bežných” detských radostí a starostí aj niektoré špecifické, ktoré súvisia s novým jazykom, prostredím a zabehnutým spôsobom fungovania, ktorý však pre ne môže byť úplne nepoznaný.
- 2** Prípadné problémy či ťažkosti, ale ani šikovnosť a dobré správanie dieťaťa by sme nemali pripisovať jeho kultúre. Kultúrne prostredie, z ktorého dieťa pochádza nie je jediným determinantom jeho správania a prejavov.
- 3** Kultúrny šok je reálny fenomén, ktorý postretne mnohých ľudí, keď sa ocitnú v novom, neznámom prostredí. Deti nie sú výnimkou a treba im dopriať čas a podporu, aby sa s ním vysporiadali.
- 4** Potreby detí cudzincov pri začleňovaní do vyučovacieho procesu môžu byť veľmi individuálne, závisia od rôznych faktorov. Je potrebné snažiť sa ich aktívne identifikovať a nespoliehať sa na to, že si ich uvedomí a pomenuje samotné dieťa.
- 5** Ako prvá a základná potreba zrejme väčšine z nás napadne osvojenie si jazyka novej krajiny. To je nepochybne veľmi dôležité a viaceré príklady dobrej praxe ukazujú, ako deťom cudzincov pri výučbe nového jazyka pomôcť. Okrem toho však treba myslieť na to, že aj mnohé iné veci môžu byť pre deti neznáme - organizácia vyučovania, spôsob komunikácie s učiteľmi, samotné priestory školy a podobne.

- 6 Komunikácia je kľúčová. Učitelia by sa mali v bezpečnej a otvorenej atmosfére porozprávať s prichádzajúcim dieťaťom, ideálne ešte predtým, ako do školy nastúpi. Aj na základe týchto rozhovorov je možné identifikovať potreby dieťaťa, nastaviť určitý plán v jeho napredovaní a podobne.
- 7 Nesmieme zanedbávať komunikáciu s rodinou. Pochopenie procesov a fungovania vyučovacieho procesu aj zo strany rodičov či opatrovníkov môže byť pre všetky strany veľmi nápomocné. V niektorých prípadoch môže byť komunikácia náročná, no ak od nej upustíme, môžeme predpokladať, že sa skôr alebo neskôr dostavia určité ťažkosti. Aj v prípade rodín sa nedostatočná komunikácia z ich strany môže dať vysvetliť rôznymi bariérami, ktoré by sme sa mali spoločne pokúšať odstrániť.
- 8 Pri komunikácii s ľuďmi z iného kultúrneho prostredia treba myslieť na to, že tak, ako môžu byť pre nás niektoré ich prejavy zvláštne či nezrozumiteľné, na nich tak môžu pôsobiť tie naše. K tejto komunikácii treba pristupovať trpezlivo, s empatiou a bez toho, aby sme určité kultúry vyvyšovali nad iné.
- 9 Netreba zabúdať, že samotné dieťa, nech bude robiť čokoľvek, nedokáže ovplyvniť svoje začlenenie na 100%. Je potrebné pracovať aj s kolektívom v triede a v škole - s deťmi, učiteľmi a ďalším personálom.
- 10 Základným predpokladom pre úspešné zaradenie dieťaťa do vzdelávania je budovanie atmosféry vzájomného rešpektu. Niekedy aj dobre mienené "učenie sa o iných kultúrach" môže spôsobovať ťažkosti, pretože často zdôrazňuje určité stereotypné predstavy o ľuďoch z iných prostredí. Je dôležité nezamerať celú pozornosť na túto časť identity detí.

KULTÚRNY ŠOK – PRE DETI SÚ ZMENY VEĽMI ŤAŽKÉ

Keď príde dieťa z cudziny do novej školy, môže pôsobiť inak ako ostatné deti. Môže sa uzatvárať do seba, či byť veľmi aktívne, až bláznivé, pojašené. Prípadne môže reagovať nepriateľsky alebo nekomunikovať vôbec. Môže sa javiť, že sa veľmi snaží a všetko sa chce naučiť, alebo pôsobí ako lenivé dieťa, ktoré sa nechce zaradiť či prispôbiť. V prípade slovenských detí to pripisujeme ich povahe, či výchove z domu. U detí cudzincov však máme tendenciu si vysvetľovať takéto správanie kultúrou, z ktorej dieťa prišlo.

„Tí Vietnamci sú takí snaživí, oni ani nepípu, pracujú usilovne ako včeličky.“
„To je typický Balkánec, oni sú takí živelní a zároveň leniví.“

Kultúra nepochybne zohráva určitú úlohu v tom, ako sa správame. Vyrastali sme v rámci nejakých pravidiel, hodnôt, noriem, ktoré si nesieme aj do novej krajiny. Ale každé dieťa, podobne ako tie slovenské, má aj svoju povahu, osobitosť, temperament.

Nejde len o kultúru a povahu - nová situácia prináša nové výzvy

Deti cudzincov sa zároveň ocitajú aj v úplne novej situácii, kedy sa musia adaptovať na nové prostredie. Vzdialili sa svojim priateľom či obľúbeným starým rodičom. V novej krajine sú iné jedlá, podnebie, ľudia sa k sebe správajú inak. V škole môže byť inak organizované vyučovanie, zvonenie, či známkovanie. Učitelia majú k deťom iný prístup ako v „domovine“. Adaptácia na všetky tieto zmeny je pre deti mimoriadne náročná a existuje výskumne pomenovaný fenomén, ktorý sa nazýva kultúrny šok.

Je to reakcia na zmenu prostredia, ktorá sa stane prakticky každému. Ľudia, ktorí sa často sťahujú z krajiny do krajiny, to majú ľahšie. Už sú zvyknutí na neustále zmeny. Alebo pre niektorých takéto zmeny nepredstavujú záťaž, lebo sa ľahko prispôbujú novým situáciám – napríklad extroverti si ľahšie nájdu priateľov. Zároveň tí, ktorí prichádzajú z kultúrne veľmi odlišného prostredia to majú ťažšie ako tí, ktorí prídu napríklad zo susednej krajiny.

Akými fázami prechádzajú?

Kultúrny šok má však niekoľko fáz, ktorými si postupne prechádzajú všetci, aj deti v školách. To, ako učitelia pomôžu deťom zvládnuť tieto fázy má veľký vplyv na to, ako sa do vzdelávania zapoja a ako v ňom budú úspešné:

● Medové týždne

Sprevádzajú prvé dni až týždne po príchode. Dieťa sa môže javiť ako nadšené, vzrušené, spolužiaci sa oňho zaujímajú, učí sa nové veci, teší sa na všetko nové, čo sa naučí.

● Kríza

Dieťa postupne zisťuje, že veci nejdú presne tak, ako si predstavovalo. Nerozumie, prečo sa každú chvíľu ozve divný zvuk (zvonenie). Nerozumie, ako funguje skúšanie pred tabuľou. Ak nevie po slovensky, nerozumie učivu ani výkladu. Začína pociťovať frustráciu, ktorá sa môže prejavovať hnevom alebo utiahnutím sa do seba. Môže pôsobiť agresívne alebo lenivo. Spolužiaci sa postupne od neho môžu odvrátiť, lebo sa správa čudne.

● Prispôbenie a reorientácia

Toto je kľúčové obdobie, v ktorom môže učiteľ najviac pomôcť. Dieťa potrebuje nadobudnúť zručnosti na zvládanie situácií a potrebuje sa cítiť prijaté. Málokto vie túto situáciu zvládnuť sám, preto potrebuje veľkú podporu od svojho okolia. Učitelia a spolužiaci môžu situáciu uľahčiť či skomplikovať. Ak sa túto fázu nepodarí zvládnuť, dieťa môže spadnúť naspäť do fázy 2 – krízy. O tom, ako môžu učitelia pomôcť, píšeme ďalej v texte.

● Akulturácia

Po dobre zvládnutej tretej fáze nastáva u dieťaťa prijatie nových pravidiel. Začína sa orientovať v tom, čo sa od neho očakáva. Začína sa cítiť dobre – je súčasťou kolektívu, rozumie učivu, teší sa do školy. Prijíma pravidlá novej kultúry a „vrství“ ich na svoje skúsenosti z krajiny pôvodu. Prijíma ďalšiu identitu a stáva sa súčasťou celku.

POTREBY DETÍ CUDZINCOV PRI VZDELÁVANÍ

Na Slovensku poznáme termín žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Štátny pedagogický ústav popisuje,¹ že sa jedná o žiakov so zdravotným znevýhodnením, žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia či žiakov s nadaním, pričom tieto potreby musia byť oficiálne diagnostikované školským zariadením výchovného poradenstva a prevencie.

V susednom Česku sa už niekoľko rokov rôzne organizácie a inštitúcie zaoberajú otázkou vzdelávania detí cudzincov a upozorňujú, že aj tieto deti majú určité potreby, ktoré by mali byť naplnené, aby mali šancu úspešne sa zaradiť do vzdelávacích procesov. Vzhľadom na to, že deti do nových krajín prichádzajú z iného jazykového a kultúrneho prostredia, je zrejmé, že kľúčové sú otázky osvojovania si jazyka či pochopenie zvyklostí novej krajiny. V ideálnom prípade by teda mala škola tieto potreby reflektovať a snažiť sa deťom poskytnúť potrebnú podporu. Je dôležité uvedomiť si, že dieťa z cudziny prichádzajúce do novej školy musí zároveň:

- ✓ naučiť sa vyučovací jazyk
- ✓ zapojiť sa do výučby
- ✓ zvládnuť učivo prostredníctvom nového vyučovacieho jazyka
- ✓ zapojiť sa do triedneho kolektívu a nájsť si v ňom svoje miesto
- ✓ osvojiť si kultúrne podmienené sociálne zručnosti a normy
- ✓ prekonať medzery vo vzdelaní spôsobené odlišnosťami rôznych vzdelávacích systémov²

To, ako rýchlo sa dieťa bude vedieť zaradiť do vyučovacieho procesu, aké sú jeho individuálne potreby, na ktoré by mali učitelia či vychovávatelia myslieť, môže závisieť od mnohých vecí. Napríklad mladšie deti sa môžu adaptovať rýchlejšie ako staršie. Úlohu hrá aj ich zdravotný stav, či rodinné zázemie, ktoré môžu vplývať na celkovú pohodu a možnosti detí sa zapojiť do vzdelávania. Odlišnosť kultúry sa môže prejavovať napríklad inými stravovacími návykmi, ktoré môžu prítomnosť v škole limitovať, či náboženskými zvyklosťami, ktoré sa výrazne odlišujú od ostatných.

1 - dostupné na <https://www.statpedu.sk/sk/svp/statny-vzdelavaci-program/statny-vzdelavaci-program-gymnazia/vychova-vzdelavanie-ziakov-so-svvp/> (9.7.2020)

2 - Radostný, L. a kol. Žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách, 2011. s. 16.

Napriek rozhovoru s dieťaťom a vybudovaniu vzťahu medzi ním a pedagógom nie je možné počítať s tým, že sa problémy a ťažkosti odhalia a vyriešia už len tým, že sa dieťa zverí, že niečomu nerozumie. To, že dieťa nič nepožaduje, nemusí automaticky znamenať, že nepotrebuje pomoc alebo nemá problém. Dieťa cudzincov si zvyká nielen na nový jazyk, nových učiteľov a spolužiakov, ale často aj na iný spôsob organizácie dňa, iný spôsob komunikácie s učiteľmi, rozdielnu stravu a trávenie voľného času a v niektorých prípadoch aj na nové podnebie. Príchod do školy v inej krajine je teda preň mnohonásobnou zmenou, pričom určitý čas trvá, kým si na nové podmienky zvykne.

Zo strany pedagógov je možné toto obdobie dieťaťu uľahčiť už len tým, že mu nechajú nejaký čas na zorientovanie sa. Treba brať do úvahy, že všetko, čo oni sami považujú za samozrejmé, môže byť pre takéto dieťa úplne nové. Je preto potrebné sa pýtať, zisťovať a overovať si, či dieťa porozumelo, čo má robiť. Pedagóg sa môže tiež pokúsiť čo najviac dieťaťu priblížiť, ukázať a vysvetliť, ako rôzne veci v škole fungujú.

Neznalosť jazyka a jeho výučba

Učenie sa nového jazyka môže byť jednoduchšie pre deti, ktorých materinský jazyk je slovenčine príbuzný, alebo pre deti, ktoré sa so slovenčinou majú možnosť stretávať aj mimo vyučovania. Treba si ale uvedomiť, že v škole si deti často nevystačia so základnou úrovňou jazyka, ktorá možno stačí na bežné dorozumenie sa. Predovšetkým na druhom stupni či na strednej škole je potrebné ovládať aj výrazy a termíny z jednotlivých predmetov.

Bariéru je potrebné odstraňovať postupným osvojovaním si vyučovacieho jazyka prostredníctvom doučovania alebo intenzívneho jazykového kurzu, v ktorom by sa mal klásť dôraz na konverzáciu, písanie a čítanie s porozumením. Kým však bude úroveň ovládania jazyka dostatočná, možno využívať rôzne alternatívne postupy, ktoré zatriktívnia vyučovanie aj pre ostatných žiakov: označenie rôznych miest a vecí dvojjazyčnými pomenovaniami, postupné vytváranie príručného slovníka, písanie poznámok pomocou sprostredkujúceho jazyka, zadávanie úloh pomocou obrázkov a piktogramov, výklad s využitím názorných príkladov, učenie sa prostredníctvom zážitku, hry alebo dramatizácie.

Zároveň je dôležité upozorniť aj na možnosť, že dieťa cudzincov môže mať, rovnako ako akékoľvek iné dieťa, špecifickú poruchu učenia (dyslexiu, dysgrafiú, dysortografiu), ktorá vzhľadom na učenie sa slovenčiny ako cudzieho jazyka nemusí byť na začiatku ľahko rozpoznateľná.

Pri výučbe slovenčiny ako cudzieho jazyka by sme mali myslieť na to, že nie je cieľom „prestaviť“ dieťa z jeho materinského jazyka na jazyk slovenský. Práve naopak. Z viacerých dôvodov je dobré, ak má dieťa možnosť používať súčasne jazyk nový aj materinský. V jeho identite sa totiž odzrkadľuje pôvod rodičov, prípadne to, že dieťa samotné pochádza z inej krajiny, ale aj to, že teraz žije na Slovensku. Materinským jazykom sa dohovoria aj so svojimi rodičmi, blízkymi – a to aj s tými, ktorí na Slovensku nežijú. Okrem týchto dôvodov však napríklad autori a autorky príručky *Slovenčina ako cudzí jazyk*³ upozorňujú, že nedostatočné ovládanie materinského jazyka má za následok zlý základ pre učenie sa jazyka krajiny, do ktorej dieťa prišlo (platí to aj v prípade národnostných menšín a učenie sa jazyka, ktorý bežne v rodine nepoužívajú). Problém samozrejme nastáva, ak na škole (alebo aj na vyššej úrovni) nie je zavedený a podporovaný systém učenia slovenčiny ako cudzieho jazyka. Často sa teda stáva, že školy či učiteľia sú aj v tejto otázke takpovediac odkázaní sami na seba. Je obdivuhodné, že mnohé školy prichádzajú s inovatívnymi riešeniami a nápadmi, ako s deťmi cudzincov pracovať. Bolo by však potrebné, aby dostali potrebnú systémovú podporu. Napríklad dostupné vzdelávanie pre učiteľov, posilnenie personálnych kapacít alebo zavedenie systémového jazykového vzdelávania detí a ich zorientovanie v školskom systéme.

PRÍKLADY DOBREJ PRAXE

V príručke Slovenčina ako cudzí jazyk sú priblížené viaceré príklady toho, ako sa aj v slovenskom prostredí pracuje s témou potrieb detí cudzincov, napríklad aj v súvislosti s učením slovenčiny: „V blízkosti školy sa nachádza mnohopočetná komunita Vietnamcov, ktorí prichádzajú na Slovensko počas celého roka. Prichádzajú za svojou rodinou, kamarátmi a známymi. V minulosti boli v našej škole realizované kurzy slovenského jazyka pre vietnamskú komunitu, a to v spolupráci s Migračným informačným centrom a v súčasnosti za podpory Únie vietnamských žien. Pre žiakov organizujeme kurzy slovenského jazyka prostredníctvom učiteľov slovenského jazyka. Finančne sú podporené z prostriedkov Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR, prípadne sponzorských darov. Materiálno-technické zabezpečenie je realizované z prostriedkov školy (Riaditeľka Základnej školy s materskou školou, Odborárska ulica, Bratislava).⁴

Základná škola Mariánka v Prahe reagovala na pribúdajúci počet žiakov s odlišným materinským jazykom vytvorením unikátneho systému výučby češtiny na škole. Túto výučbu poskytujú nielen svojim vlastným žiakom, ale aj iným deťom v Prahe, ktoré takú možnosť na svojich školách zatiaľ nemajú. Teraz už škola pracuje aj s ďalšími pedagógmi a poskytuje vzdelávanie aj im, aby títo mohli dobrú prax prenášať ďalej. Systém je založený na princípe troch fáz. Prvých 5 mesiacov prebieha „nultá fáza“, ktorá je zameraná primárne na český jazyk v skupine detí cudzincov. Aj v úvodných fázach však žiaci určitý počet hodín trávajú vo svojej „kmeňovej triede“ a to preto, aby sa od začiatku stretávali s celým kolektívom a neboli takýmto spôsobom deti cudzincov vyčleňované.⁵ Postupne v ďalších fázach sa zapájajú do väčšiny vyučovacieho procesu.

4 - Kvapil a kol. Slovenčina ako cudzí jazyk, 2018. s. 15. Dostupné na : https://mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/kvapil_a_kolektiv_slovencina_ako_cudzi_jazyk_0.pdf (9.7.2020)

5 - viac informácií nájdete tu: <https://cizinci.npicr.cz/wp-content/uploads/2019/10/11.pdf>

Potreba orientácie v škole aj v školskom systéme

Jazyk nie je jedinou bariérou, ktorá môže dieťaťu v novej škole a krajine spôsobovať ťažkosti. Môže ňou byť aj (ne)orientácia v priestore školy. Ďalšou z bariér je napríklad rozdielnosť vzdelávacích systémov a celkovo toho “ako to na škole chodí”. Okrem základného rámca fungovania má každá škola určité špecifiká. Aj pri prestupe z jednej školy na inú v rámci jedného okresu sa môžu vyskytnúť rozdiely, na ktoré je potrebné si zvyknúť.

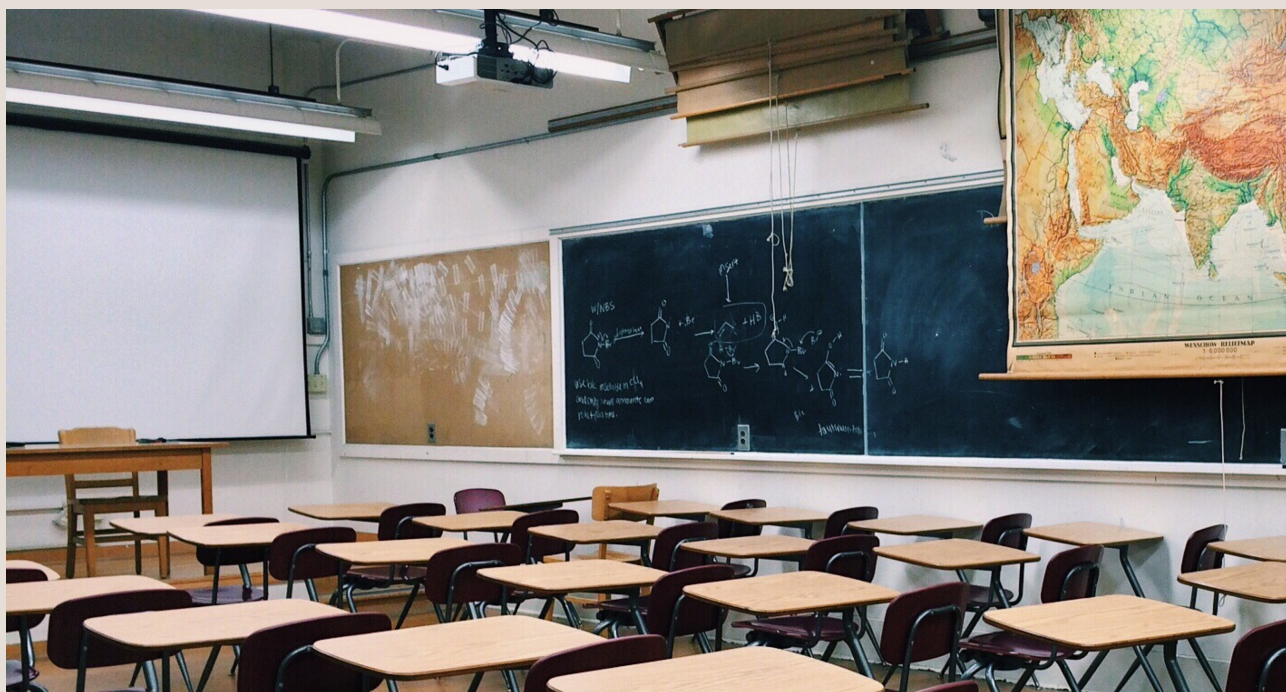
Jednou z možností, ktoré má triedna učiteľka, je spoločná dohoda so žiakmi v triede na tom, kto môže byť v prvých dňoch sprievodcom nového žiaka školou. S ohľadom na jazykovú bariéru, ktorá sa dá čiastočne odstrániť napr. označením všetkých miestností v škole v materinskom jazyku dieťaťa, by sa triedny kolektív mal dohodnúť na prvej prechádzke (a prípadných ďalších) po škole s ukázaním dôležitých miest (učebne, riaditeľňa, kabinet triedneho učiteľa, telocvičňa, jedáleň, šatne, toalety, a podobne).

V tomto smere je tiež dôležitá práca s rodičmi. Ak budú zorientovaní aj tí, môžu mnohé veci dieťaťu vysvetľovať a objasňovať aj oni sami. Aj pre nich to určite pôsobí viac upokojujúco, ako keď sú v novom systéme sami stratení (viď nižšie **Komunikácia s rodičmi**)

PRÍKLADY DOBREJ PRAXE

Riaditeľka ZŠ Odborárska v Bratislave v príručke Slovenčina ako cudzí jazyk približuje spoluprácu školy a rodičov - cudzincov: „Rodičia detí cudzincov úzko spolupracujú so základnou školou. Pri prijatí dieťaťa sú oboznámení s činnosťou a pravidlami našej školy (buď priamo rodičia alebo prostredníctvom tlmočníka). Keď rodičia ovládajú pravidlá školy a sú oboznámení s právami a povinnosťami, spolupráca je oveľa jednoduchšia. Rodičia vedia usmerniť dieťa aj doma a pomôcť škole pri výchovno-vzdelávacom procese. Rodičia podporujú svoje deti pri mimoškolských aktivitách, ktoré ponúka škola na zlepšenie jazykových schopností. Mimo školy často nadviažu kontakty so slovenskými obyvateľmi z blízkeho okolia a vzájomne si pomáhajú. Často sa stáva, že niektorí zo slovenských rodičov navrhnu, aby si deti robili úlohy spoločne.“⁶

V Česku zaviedli pozíciu tzv. adaptačných koordinátorov. Tí zabezpečujú počas 4 týždňov od nástupu dieťaťa do novej školy jeho orientáciu, vysvetľovanie, ako vyučovanie prebieha, aké sú pravidlá a povinnosti žiakov, ako funguje školské stravovanie, družina a podobne.⁷

6 - Kvapil a kol. Slovenčina ako cudzí jazyk, 2018, s. 12. Dostupné na : https://mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/kvapil_a_kolektiv_slovencina_ako_cudzi_jazyk_0.pdf (9.7.2020)

7- viac informácií nájdete tu: <https://cizinci.npicr.cz/adaptacni-koordinatori/>

KOMUNIKÁCIA

Úvodný rozhovor s dieťaťom

Vhodne vedený a zameraný rozhovor s novým dieťaťom môže významne prispieť k jeho dobrému začleneniu. Je ideálne, ak môže prebehnúť ešte pred samotným nástupom dieťaťa do školy.

Význam: nadviazanie prvého kontaktu a vzťahu dôvery s triednym učiteľom/učiteľkou

Ciel: v priateľskej a dôvernej atmosfére spoznať osobnosť, záujmy, skúsenosti, zážitky a očakávania dieťaťa

Spôsob vedenia rozhovoru: priateľská a dôverná atmosféra, adresné otázky prispôsobené veku a úrovni ovládania slovenčiny, ideálne po vyučovaní, aby mal učiteľ dostatok času sa dieťaťu venovať, za prítomnosti rodičov, ak si to dieťa želá.

Je dôležité pýtať sa otvorené otázky, ktoré poskytujú dostatok priestoru na odpoveď (na rozdiel od uzavretých otázok, na ktoré sa dá odpovedať len áno alebo nie).

V rozhovore je dôležité zamerať sa na nasledovné oblasti (s uvedením príkladov otázok):⁸

Osoba dieťaťa

Ako sa správne vyslovuje tvoje meno? Ako chceš, aby sme ťa volali? Čo rád/a robíš vo svojom voľnom čase?

Jazykové schopnosti a zručnosti

Akými jazykmi rozprávaš? Akým jazykom hovoríte u vás doma? V akých jazykoch vieš čítať a písať? Akými jazykmi hovoríš so svojimi kamarátmi/kamarátkami?

Predchádzajúca škola

Povedz mi o škole, kde si chodil/a predtým? Akí boli tvoji učitelia? Kedy sa vyučovanie začínalo a kedy končilo? Aké predmety ste mali? Aké ste mali hodiny telocviku? Mali ste ich spoločne s chlapcami/dievčatami?

Mimoškolské aktivity

Čo všetko ste robili po vyučovaní? Aké športové aktivity boli u vás bežné?

Účasť rodičov na živote školy

Ako často chodili do školy tvoji rodičia?

Príprava na vyučovanie

Dostávali ste domáce úlohy? Kedy sa zvykneš pripravovať na vyučovanie? Kto ti zvykne pomáhať?

Po prvotnom adaptačnom období (napr. 2 mesiace) je dobré rozhovor s dieťaťom zopakovať, avšak zamerať sa na témy prvotných dojmov a pocitov z novej školy, zvládanie adaptácie, napredovanie v slovenčine a iných predmetoch, identifikácia oblastí, v ktorých by dieťa potrebovalo pomoc

⁸ - Viac podrobností o otázkach, ktoré sa možno dieťaťa opýtať nájdete tu: <http://cvek.sk/wp-content/uploads/2015/11/Vzdelavanie-deti-cudzincov-pr%C3%ADklady-dobrej-praxe.pdf>

Identifikácia výchovno-vzdelávacích potrieb

Z množstva zdrojov informácií, ktoré učiteľ má k dispozícii (rodičia, dieťa, predchádzajúca škola a pod.) si môže vytvoriť predstavu o východiskovom stave, v ktorom sa dieťa nachádza, resp. v ktorom sa nachádzajú spoločne.

Pomôckou tu môže byť vypracovanie **individualizovaného profilu dieťaťa**, ktorý môže obsahovať všetky dôležité informácie roztriedené do kategórií. Vďaka tomu môže mať nielen triedny učiteľ, ale aj ostatní učitelia alebo odborníci pôsobiaci na škole, dobrý prehľad o tom, ako dieťa napreduje. Písomné spracovanie takéhoto profilu pomôže aj samotnému učiteľovi/učiteľke utriediť si informácie. Profil môže obsahovať nasledovné kategórie informácií:⁹

Základné údaje o dieťati

meno, vek, rod, krajina pôvodu, národnosť, materinský jazyk

Okolnosti pobytu na Slovensku

okolnosti príchodu, dĺžka a typ pobytu, rodinné zázemie

Okolnosti nástupu do školy

predchádzajúce vzdelávanie, zaradenie do ročníka, doterajšie skúsenosti so vzdelávaním, spôsob hodnotenia

Komunikačné zručnosti

materinský jazyk, úroveň ovládania slovenčiny, iné jazyky

Rozhovor s rodičom a nastavenie pravidelnej komunikácie (s rešpektovaním špecifík rodičov cudzincov, vrátane pracovných obmedzení, jazyka, kultúrnych špecifík)

Rodičia dieťaťa sú jedným z kľúčových aktérov, s ktorými treba komunikovať ešte pred tým, než dieťa nastúpi do školy. Je veľmi dôležité zrealizovať stretnutie v zložení rodičia, vedenie školy a budúci triedny učiteľ/učiteľka. Toto stretnutie musí byť **vopred dohodnuté**. Aj keby rodičia sami prišli neohlásení, je lepšie dohodnúť si iný termín, aby ste sa na stretnutie vedeli pripraviť. Je dôležité, aby bol na stretnutí prítomný **tlmočník** v prípade, že rodičia nehovoria alebo len slabo hovoria po slovensky či iným jazykom, ktorý ovláda niekto zo školy. Tlmočníka môže zabezpečiť škola alebo sami rodičia. Nie je vhodné zapájať deti ako tlmočníkov.

Na stretnutí by mali rodičia dostať **v písomnej podobe a v jazyku, ktorému rozumejú všetky potrebné informácie** o organizácii výchovy a vzdelávania na vašej škole. Tu treba myslieť na to, že aj **informácie, ktoré sú pre nás samozrejmé** (napr. zvonenie, trvanie vyučovacej hodiny, zadávanie domácich úloh, vymeškané hodiny a pod.) **môžu byť rodinu z inej krajiny nové**, pretože u nich funguje vzdelávací systém úplne iným spôsobom.¹⁰

Počas stretnutia je dôležité opakovane si overovať, či rodičia rozumejú, pretože neverbálna komunikácia a vyjadrovanie súhlasu môže v iných kultúrach podliehať iným pravidlám (v niektorých kultúrach sa napríklad môže považovať za neslušné vyjadriť nesúhlas s úradnou autoritou).

Základné princípy rozhovoru s rodičmi z iných krajín:

Vysvetliť účel rozhovoru a kladenia otázok

Vaším cieľom nie je výsluch, ale pomoc, aby sa ich dieťa v novej škole cítilo od začiatku čo najlepšie.

Klást' otvorené otázky

Dávajú omnoho väčší priestor na vyjadrenie, než otázky, na ktoré je možné odpovedať len áno alebo nie.

Aktívne počúvať

Prejaviť úprimný záujem o ich situáciu, skúsenosti a očakávania

10 - Viac o tom, ktoré informácie môžu byť pre rodičov z iných krajín dôležité, nájdete v príručke na strane 46: <http://cvek.sk/wp-content/uploads/2015/11/Vzdelavanie-deti-cudzincov-pr%C3%ADklady-dobrej-praxe.pdf>

11 - Príklady otázok a spôsobu ich kladenia nájdete v príručke na strane 45 a 46: <http://cvek.sk/wp-content/uploads/2015/11/Vzdelavanie-deti-cudzincov-pr%C3%ADklady-dobrej-praxe.pdf>

Základné princípy interkultúrnej komunikácie

Existuje niekoľko princípov, ktoré je dôležité osvojiť si, ak sa chceme vyhnúť nedorozumeniam vyplývajúcim z odlišnosti kultúr a ak chceme komunikovať efektívne a s rešpektom:

- **Spoznaj sám seba**
- **Nevnášajte do komunikácie vlastné predpoklady**
- **Zapojte iných**
- **Budte empatickí**
- **Nemajte pocit, že vaša kultúra je lepšia - žiadna kultúra nie je “správna” alebo “nesprávna”**
- **Budte rozhladení, učte sa komunikovať**

ATMOSFÉRA V TRIEDE

Príprava a práca s detským kolektívom

Príprava kolektívu triedy na príchod dieťaťa z inej krajiny je kľúčová pre dobrý priebeh jeho adaptácie. Dôležité je zvažovať už to, do ktorej triedy dieťa zaradíte. Pri výbere triedy je dôležité zvažovať:

Počet žiakov v triede

Ideálny je čo najmenší počet, aby mal učiteľ/učiteľia viac priestoru na individuálny prístup.

Prítomnosť detí s iným kultúrnym pôvodom

Môže byť výhodou, pretože trieda aj učiteľia už majú predchádzajúcu skúsenosť, z ktorej môžu čerpať. Deti s iným kultúrnym pôvodom zároveň môžu pomôcť novému dieťaťu a zdieľať s ním svoje skúsenosti.

Počet detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami

Môže byť výhodou aj nevýhodou. Výhody môžu spočívať v tom, že učiteľ/ia je/sú zvyknutý/í na prácu s deťmi s rôznymi potrebami aj na individuálny prístup k nim. Nevýhodou môže byť to, že kapacity učiteľa/ov venovať sa väčšiemu počtu detí individuálne sú obmedzené.

Profilácia triedy

Podľa schopností, talentov alebo záujmov dieťaťa možno zvažovať jeho zaradenie napr. do športovej, jazykovej alebo inak zameranej triedy.

Vzťahy v kolektíve

Najlepšie pozná triedny učiteľ, pred nástupom nového dieťaťa je však možné zrealizovať aj sociometrické mapovanie vzťahov.

Ochota a pripravenosť triedneho učiteľa

Vzhľadom na to, že v súčasnosti neexistuje systémová podpora pre vzdelávanie detí cudzincov, zo skúseností sa ukazuje, že osoba triedneho učiteľa je kľúčová

V situácii, kedy je už vybratá trieda, do ktorej bude dieťa z inej krajiny zaradené, triedny učiteľ/triedna učiteľka by si mal/a ujasniť, o akú triedu vlastne ide. To je možné prostredníctvom zodpovedania nasledujúcich otázok:

Akí sú v mojej triede žiaci? Aké majú medzi sebou vzťahy? Aké majú vzťahy s učiteľmi?

Aké sú v triede postoje k rozmanitosti? Ako u nich podporovať toleranciu a rešpekt?

Je v triede atmosféra spolupráce? Ako ju podporovať?

Ako informovať o príchode nového dieťaťa? Ktoré informácie poviem ja a ktoré nechám na dieťa?

Ako môžeme novému dieťaťu pomôcť oboznámiť sa s pravidlami školy?

Ako mu môžeme pomôcť porozumieť orientačné body a nápisy v triede a v škole?

Ako sa môžu žiaci zapojiť do prípravy na príchod nového dieťaťa?

Je možné zaviesť v triede tzv. „buddy“ systém?

Ako môžem povzbudiť kontakty detí s novým dieťaťom aj mimo školy?

Pre dobré prijatie nové dieťaťa z inej krajiny v triede je dôležité, aby deti dostali informáciu o jeho príchode dostatočne včas vopred. Na prípravu a scitlivenie triedy môže učiteľ využiť aj rôzne aktivity, napr. hru **Alfa-Beta** alebo **Urob krok vpred**.

Učiteľ následne môže s deťmi prebrať to, kde bude nové dieťa sedieť, kto môže byť jeho buddy, spôsob dorozumievania (napr. potreba neverbálnej komunikácie kvôli jazykovej bariére), ako mu pomôcť s učením či možné kultúrne odlišnosti.

Vhodná je tiež príprava menoviek na lavice v jazyku a písme, ktorému dieťa rozumie, aby si ľahšie zapamätalo mená nových spolužiakov a spolužiačok.

S prípravou kolektívu súvisí aj úvodné predstavenie nového spolužiaka/spolužiačky. Malo by byť nenásilné a citlivé. Nové dieťa by malo prísť spolu s učiteľom a deti by mali byť o jeho príchode vopred informované. Predstavovanie by malo byť vzájomné a malo by prebiehať v atmosfére rovnosti. Dobrým spôsobom je napríklad sedenie v kruhu. Ako nevhodný spôsob sa ukazuje predstavenie dieťaťa pred tabuľou.

Dôležité je tiež prejaviť o kultúru nového dieťaťa úprimný záujem a neočakávať, že bude jej stereotypným predstaviteľom (tak ako ani Slováci nechodia oblečení v kroji a nejedia len halušky).

Riešenie vznikajúcich konfliktov

Konflikty v kultúrne zmiešaných triedach môžu vznikáť z rôznych dôvodov. Niektoré kultúry a národnosti majú napríklad zlé vzťahy, čo sa následne premieta aj do vzťahov medzi deťmi z týchto prostredí. Zdrojov napätia môžu byť aj kultúrne rozdiely – čo je úplne bežné v jednej kultúre, môže byť mimoriadne nevhodné v inej. Konflikt môže byť aj výsledkom nedorozumení v dôsledku jazykovej bariéry. Bez ohľadu na dôvody je však dôležité konflikty a nedorozumenia riešiť (ideálne im predchádzať, k čomu by mali smerovať aj aktivity zamerané na prípravu triedy popísané vyššie).

Ako postupovať, ak už konflikt vznikol?

● Dialóg

Prvým krokom k riešeniu konfliktu je porozumenie. Preto je dôležité viesť s každým z účastníkov konfliktu dialóg o tom, čo konflikt vyvolalo, ako prebiehal, aké pocity v nich vyvolal.

● Zapojenie triedy

Po absolvovaní individuálnych rozhovorov s aktérmi konfliktu je dobré prebrať predmet konfliktu s triedou. Ak sú napríklad zdrojom konfliktu extrémne hlasné prejavy pri jedle (čo je bežné v niektorých kultúrach), učiteľ môže s celou triedou v rámci triednickej hodiny prebrať tému kultúrnych rozdielov v stravovaní. Pri takejto triednej diskusii nie je nutné, ani vhodné poukazovať na aktérov konfliktu. Je dôležité, aby diskusia prebiehala v otvorenej atmosfére a aby sa žiaci nebáli klásť akékoľvek otázky.

● Pokus o zmierenie

Po absolvovaní takejto diskusie v rámci triedy môže byť vhodné uskutočniť ešte jedno sedenie len s účastníkmi konfliktu, v ktorom bude učiteľ pôsobiť ako facilitátor. Zmyslom takéhoto sedenia je zabezpečiť, aby každý z účastníkov konfliktu porozumel prežívaniu toho druhého.

Konflikt nie je dôvodom na paniku. Konflikt je prirodzenou súčasťou života a môže byť zdrojom rastu a rozvoja. Ak je totiž dobre zvládnutý, umožňuje nám získať nové perspektívy a pochopiť aj tých, voči ktorým sme na začiatku stáli v opozícii či úplne ich odmietali.

MULTIKULTÚRNA VÝCHOVA AKO PROSTRIEDOK ZAČLENENIA

S príchodom nového dieťaťa z iného sociálneho a kultúrneho prostredia do triedy sa ukazuje ako veľmi podstatné pracovať s rôznymi školskými kolektívami, vrátane pedagogického kolektívu, triedneho kolektívu, ale aj s ostatnými deťmi v škole. Aktivity zamerané na vytváranie prostredia, v ktorom sa každé jedno dieťa cíti rešpektované a ako plnohodnotná súčasť kolektívu, budú vplývať následne aj na celkovú atmosféru v škole. Aktivity, ktoré pomôžu pochopiť situáciu, v ktorej sa dieťa cudzincov nachádza, zároveň môžu do veľkej miery prispieť k tomu, ako sa deti rešpektujú navzájom a eliminovať tak prípadné konflikty alebo šikanu kvôli odlišnému etnickému či sociálnemu pôvodu. Výskumy ukazujú, že ľudia zvyknú prejavovať negatívnejšie postoje voči menšinám alebo odlišným skupinám vtedy, ak ich osobne nepoznajú, respektíve s nimi nemajú vybudované väzby či vzťahy. Preto je **dôležité, aby pedagógovia a pedagogičky v deťoch budovali empatiu voči ostatným a naučili ich fungovať v čoraz rozmanitejšom svete.**

Transkultúrny prístup vychádza z predpokladu, že jednotlivé kultúry nie sú uzavreté systémy, ale že sa neustále premiešavajú, vzájomne sa ovplyvňujú a obohacujú. Každý z nás by mal byť pripravený na stretávanie sa s inými ľuďmi a pochopenie ich odlišností, ale aj na to, že tento kontakt prináša zmeny nás samotných. V transkultúrnom prístupe nemôžeme zdôrazňovať len predstaviteľa jednotlivých kultúrnych skupín, ktoré spolu vzájomne komunikujú, ale aj vzájomnú interakciu jednotlivých ľudí. Jeho východiskom je **upustenie od príliš zjednodušenej kultúrnej skupinovej identifikácie a kladenie väčšieho dôrazu na individuálny prístup, ktorý dokáže reflektovať konkrétnu situáciu a kultúrnu skúsenosť každého jednotlivca.** Miesto „kultúrnych rozdielov“ a čisto etnického prístupu berie do úvahy oveľa viac témy identity, vedomú prácu so stereotypmi a oceňovanie rozmanitosti.

Multikultúrna výchova sa teda stáva nielen prostriedkom, ako odovzdať informácie o "tých druhých", ale cestou, ako budovať otvorenosť a osobnostný, rešpektujúci prístup k sebe samému a iným.

Kľúčovým faktorom pri aplikovaní transkultúrneho prístupu a umožnení interkultúrneho dialógu je však **otvorenosť pedagóga voči svojim žiakom, prístupovanie k nim bez predsudkov a reflexia vlastných postojov**. Treba však dodať, že ľudia pracujúci s rozmanitými skupinami detí by nemali rezignovať na to, aby brali do úvahy kultúrne odlišnosti týchto detí. Prvým krokom je zistiť, ako svoju kultúru, pôvodu či identitu prežíva dieťa samotné a od toho odvodiť spôsob, akým dieťa podporovať a ďalej smerovať.

Vedieť správne reagovať na kultúrne odlišnosti si vyžaduje rozvoj kultúrnej citlivosti.

Kultúrna citlivosť ako výsledok reakcie na kultúrne odlišnosti neprichádza automaticky. Existuje päť stupňov rozvíjania kultúrnej citlivosti:

- **Popieranie rozdielov**
Na začiatku vnímame vlastnú kultúru ako jedinú existujúcu.
- **Obrana voči rozdielom**
V druhej fáze scitlivovania pripúšťame existenciu rozdielov, ale vlastnú kultúru vnímame ako jedinú dobrú/správnu.
- **Minimalizácia rozdielov**
Prvky vlastnej kultúry vnímame ako univerzálne. V kontakte s inými kultúrami hľadáme podobnosti a trváme na tom, aby sa ľudia z iných kultúr prispôsobili tej našej.
- **Akceptácia rozdielnosti**
Pochopenie, že naša kultúra je len jednou z mnohých rovnocenných nazeraní na svet. Ľudia v tejto fáze sú zvedaví na iné kultúry, ale ešte to neznamená, že ich nebudú odmietajú alebo vnímať negatívne.
- **Adaptácia na kultúrnu rozmanitosť**
Ľudia v tejto fáze sú schopní vidieť svet očami iných, byť empatickí, vcítiť sa do ľudí z iných kultúr a aj zmeniť svoje správanie, aby sa dosiahla efektívnejšia komunikácia s ľuďmi pochádzajúcimi z iných kultúr.

Existuje viacero príručiek, ktoré sa venujú interkultúrnym aktivitám v triede, postaveným na využití transkultúrneho prístupu. Pozrite napríklad **Farebnú školu I. a II.** alebo príručku **Stretnutím k porozumeniu.**

Použitá a odporúčaná literatúra a internetové zdroje:

Kvapil, R. a kol. (2018) Slovenčina ako cudzí jazyk. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum Bratislava

Farebná škola I. (2015). Bratislava: Nadácia Milana Šimečku

Farebná škola II. (2016). Bratislava: Nadácia Milana Šimečku

Radostný, L. a kol. (2011) Žáci s odlišným mateřským jazykem v českých školách. Praha: META

Príručka o transkultúrnom prístupe (2015). Bratislava: CVEK

Stretnutím k porozumeniu (2019). Bratislava: Mareena

Vzdelávanie detí cudzincov na Slovensku. Potreby a riešenia. (2011). Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry – Nadácia Milana Šimečku

<https://cizinci.npicr.cz/>

<https://www.statpedu.sk/sk/svp/statny-vzdelavaci-program/statny-vzdelavaci-program-gymnazia/vychova-vzdelavanie-ziakov-so-svvp/>

AUTORKY

CVEK

Elena G. Kriglerová

Alena H. Chudžíková

Nadácia Milana Šimečku

Nina Galanská

Zuzana Weberová

CVEK

NADÁCIA
MILANA
ŠIMEČKU

MILAN
ŠIMEČKA
FOUNDATION